

Νεοελληνική Λογοτεχνία Θεωρητικής Κατεύθυνσης

Απαντήσεις Θεμάτων Πανελληνίων Εξετάσεων Ημερησίων & Γενικών
Λυκείων

A.1.

Η ποίηση του Καβάφη, ενός ποιητή με παγκόσμια ακτινοβολία και μιας από τις σημαντικότερες μορφές της νεοελληνικής ποίησης, διακρίνεται από τα εξής γνωρίσματα: την πεζολογία, την ιδιότυπη γλώσσα και τη χρήση συμβόλων.

Αρχικά, ο ιδιότυπος γνωστός πεζολογικός τόνος του καβαφικού ύφους δε συνίσταται τόσο στην απουσία επιμελημένης στιχουργίας και ομοιοκαταληξίας, όσο στην χρήση λέξεων και φράσεων του καθημερινού προφορικού λόγου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα στο συγκεκριμένο ποίημα αποτελούν οι δύο πρώτοι στίχοι (Το γήρασμα ... μαχαίρι). Ο ποιητής αδυνατεί να αντιμετωπίσει και να αποδεχθεί τα γηρατειά με απάθεια, υπερευαίσθητος μπροστά στη φθορά του χρόνου, εκφράζει την υπαρξιακή του αγωνία. Τα σημάδια του χρόνου είναι ορατά στο σώμα του και στη μορφή του. Επίσης, όλο το ύφος του κειμένου χαρακτηρίζεται από λιτότητα εκφραστικών μέσων (απουσία σχημάτων λόγου), έλλειψη ρητορισμού και απουσία πομπώδους ύφους και λυρικών εξάρσεων.

Η ιδιοτυπία της ποιητικής γραφής του Καβάφη βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην γλώσσα των ποιημάτων του. Ζωντανές εκφράσεις μιας καθημερινής λαϊκής γλώσσας συμβαδίζουν με λέξεις επιτηδευμένες και σπάνιες μιας λόγιας γλώσσας (καθαρεύουσα). Σε αντίθεση με τους ποιητές της εποχής του, δε χρησιμοποιεί μια ποιητική γλώσσα, αλλά έναν λόγο χωρίς στολίδια, που βρίσκεται πολύ κοντά στον προφορικό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα: «φρικτό μαχαίρι», «φάρμακα», «πληγή» (καθημερινός λόγος), «εγκαρτέρησι», «του άλγους» (λόγια γλώσσα).

Τέλος, αρκετά σύμβολα εμφανίζονται στο ποίημα. Ο ποιητής, αδύναμος απέναντι σε όλες τις εξωτερικές και εσωτερικές αλλαγές, καταφεύγει στην Ποίηση για παρηγοριά και ίαση από τα ανυπόφορα γηρατειά. Εδώ η ποίηση λειτουργεί ως σύμβολο και ο ποιητής κυρίως αναφέρεται στην ερωτική ποίηση,

όπου βρίσκει παρηγοριά στις αναμνήσεις του παρελθόντος. Βλέπει την τέχνη της ποίησης ως ανακούφιση και κάθαρση. Η τέχνη μετουσιώνει την αποστροφή και τη φρίκη της ζωής σε αισθητικό καλλιτέχνημα. Τα φάρμακα της ποίησης είναι η Φαντασία, δηλαδή η μνήμη σε παλαιότερες μορφές ζωής και ο Λόγος, δηλαδή η επιστροφή της λογικής, για να συμφιλιωθεί με την ιδέα του θανάτου.

[Εδώ παρατίθενται περισσότερα σύμβολα του ποιήματος, ωστόσο οι μαθητές καλούνται να αναπτύξουν ένα από αυτά.]

B1.

Τον ποίημα γράφτηκε σε πρώτη γραφή το 1918 με τον τίτλο « Μαχαίρι» και δημοσιεύτηκε το 1921 με το νέο τίτλο «Μελαγχολία του Ιάσονος Κλεάνδρου ποιητού εν Κομμαγηνή· 595 μ.Χ.» που είναι ένας από τους εκτενέστερους του Καβάφη. Ο τίτλος αυτός είναι σχολαστικός και δυσανάλογος με το υπόλοιπο ποίημα και δίνει την ιδιότητα του πλασματικού ποιητικού υποκειμένου και το ψευδοϊστορικό πλαίσιο. Άλλωστε ο Καβάφης συχνά χρησιμοποιεί υπαρκτά ή ανύπαρκτα πρόσωπα της ιστορίας ως σύμβολα για να εκφράσει τα προσωπικά του βιώματα, να αποκρύψει τα συναισθήματά του και να δώσει τη διάσταση του καθολικού βιώματος. Στο συγκεκριμένο ποίημα οι λέξεις του τίτλου είναι προσεκτικά επιλεγμένες και η στίξη ιδιότυπη, ώστε όλα να εξασφαλίζουν την αναγκαία αποστασιοποίηση του Καβάφη από το φανταστικό ποιητή του τίτλου. Η χρονολογία φαίνεται τυχαία όμως στον Καβάφη οι χρονολογίες του τίτλου έχουν ιδιαίτερη σημασία. Ο Ιάσων Κλεάνδρου (ιδιαίτερη προσοχή στο ίαση=θεραπεία) είναι ένα φανταστικό πρόσωπο, το 595 μ.Χ. είναι ένα τυχαίο έτος που ωστόσο έχει κάτι το κοινό με το θέμα του ποιήματος: όπως ο ποιητής βρίσκεται σε μια μεταβατική εποχή (55 ετών) έτσι και το 595 μ.Χ. γι' αυτό το κρατίδιο ήταν μια αντίστοιχη εποχή: απολαμβάνει μια εύθραυστη ειρήνη με τους Πέρσες το 591 μ.Χ. και βρίσκεται ακριβώς στο μεταίχμιο της κατάληψης από τους Άραβες. Επίσης η ιδιότητα του προσώπου (ποιητής) είναι ίδια με αυτή του Καβάφη, η ταύτιση είναι αναπόφευκτη και σε αυτό συντελεί η ίδια συναισθηματική κατάσταση: μελαγχολία.

Αυτή η ποιητική επιλογή ακολουθείται για τους εξής λόγους: α) ο αναγνώστης να μην προσλάβει το ποίημα ως ατομικό δράμα, ανθρώπινη αδυναμία του ίδιου του Καβάφη β) να αποστασιοποιηθεί ο αναγνώστης από μια ατομική κατάσταση συλλαμβάνοντας τον αιώνιο και διαχρονικό χαρακτήρα γ) να προβληματιστεί

και να ευαισθητοποιηθεί ο αναγνώστης, αφού η γήρανση, η φθορά, η μοναξιά, η απογοήτευση της κρίσιμης ηλικίας αφορά και τον ίδιο, δ) να μη λειτουργήσει το ποίημα ως μια ακόμη εκκεντρικότητα στη βιογραφία του ποιητή. Ο κίνδυνος ήταν υπαρκτός, αν κρίνουμε από τις ιστορίες που διέδιδαν οι φίλοι και οι μαθητές του. Ο Πήτερ Μπήαν παραθέτει τα εξής: «Ο Καβάφης πάντα καθόταν ως οικοδεσπότης στη σκιά του δωματίου, με χαμηλό φωτισμό, υπερευαίσθητος στη φθορά του χρόνου. Δεν άντεχε ο επισκέπτης του να βλέπει τις ρυτίδες του και δεν ήθελε να μαντέψει κανένας πως δεν ήταν πια ωραίος ούτε νέος. Ήταν αδύνατον να αντιμετωπίσει τα γηρατιά με απάθεια».

B.2.

Η επικοινωνία του ποιητή με την «Τέχνη της Ποίησης» επιτυγχάνεται με τους εξής εκφραστικούς τρόπους:

- ✓ υπαλλαγή, που εμπεριέχει και δύο μεταφορές: πληγή από φρικτό μαχαίρι (υπαλλαγή: αντί φρικτή πληγή από μαχαίρι)
Ο ποιητής βρίσκεται αντιμέτωπος με τη φθορά του χρόνου, όπως αυτή γίνεται αισθητή στο σώμα και στη μορφή. Η λέξη σώμα μας παραπέμπει στο κορμί, το οποίο με τα χρόνια παύει να είναι σφριγηλό γίνεται πλαδαρό, το καλύπτουν ρυτίδες, η λάμψη και η φρεσκάδα φεύγουν και η κινητική δραστηριότητα κάμπτεται. Με τη μορφή, ο ποιητής εννοεί το πρόσωπο και το τοποθετεί τελευταίο για έμφαση. Η πληγή είναι φρικτή γιατί είναι εξωτερική (αναφορές στις σωματικές αλλαγές) και εξωτερική (αναφορά σε ψυχολογικές ανασφάλειες και μεταπτώσεις). Ο στίχος 2 (είναι πληγή από φρικτό μαχαίρι) επαναλαμβάνεται με μόνη διαφορά την παύλα. Αυτό συμβαίνει γιατί ο ποιητής εκφράζει την απόγνωσή του και τον έντονο προβληματισμό του. Επίσης, η επανάληψη στη συνοχή του ποιήματος.
- ✓ προσωποποίηση: προσωποποιούνται η Ποίηση, η Φαντασία, ο Λόγος.
- ✓ αναστροφή και παράλληλα υπερβατό: νάρκης του άλγους δοκιμές, αντί δοκιμές νάρκης του άλγους.
- ✓ χρήση β' προσώπου και διάλογος με την Ποίηση (= εσωτερικός μονόλογος). Το β' πρόσωπο «σε», «ξέρεις» διαπλέκονται με το α' πρόσωπο «προστρέχω». Αυτό γίνεται για να φορτιστεί η επικοινωνία του ποιητή με την Τέχνη του μέσα σε ένα φανταστικό διάλογο, που στην ουσία είναι εσωτερικός μονόλογος. Ειδικά το β' πρόσωπο και η ικεσία εκφράζουν κλίμα οικειότητας του ποιητή προς την ποίηση ενώ η πεποίθησή του για τη δύναμή της δείχνει την εμπιστοσύνη που έχει ο ποιητής απέναντί της.

(Δόθηκαν όλα τα εκφραστικά μέσα ονομαστικά του ποιήματος και αναλύονται 4 ενδεικτικά.)

Γ1. Ο ποιητής φαίνεται αδύναμος απέναντι στην φθορά του χρόνου. Δεν μπορεί να μένει παθητικός απέναντι σε αυτή την κατάσταση, ούτε να ζητάει παρηγοριά. Αλλά βρίσκει καταφύγιο στην τέχνη της ποίησης. Ο ποιητής νιώθει πως η ποίηση του έχει γιατρέψει τις πληγές της ψυχής του και τώρα ζητάει σε αυτή να συμβάλλει στη γιατρεία της φθοράς του χρόνου. Η λύση που παρέχει η ποίηση στον Καβάφη είναι πρόσκαιρη («κάπως»), εφ' όσον η ποιητική πράξη λειτουργεί σα ναρκωτικό. Ναρκώνει προσωρινά τον πόνο του γήρατος («νάρκης του άλγους δοκιμές»). Η φθορά είναι αναπόφευκτη και παραβάλλεται με αγιάτρευτη αρρώστια της θνητής ανθρώπινης φύσης. Έτσι μόνο με τη Φαντασία, δηλαδή τη μνήμη σε παλαιότερες μορφές ζωής και το Λόγο, δηλαδή την επιστράτευση της λογικής για να συμφιλιωθεί με την ιδέα του θανάτου, θα ναρκωθεί ο ανθρώπινος πόνος.

[Η ερμηνευτική προσέγγιση της απάντησης έχει δοθεί με τρόπο περιληπτικό, για να καλύψει το συγκεκριμένο όριο λέξεων.]